

<https://doi.org/10.31392/VAN-2022.39-42.17>

УДК 94:327(497.1:47+57)«194»

КОНФЛІКТ МІЖ КЕРІВНИЦТВАМИ ЮГОСЛАВІЇ ТА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ НАПРИКІНЦІ 40-Х РР. XX СТ.

Мартиняк Олег Ігорович

студент магістратури,

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ

e-mail: oleg.martyniak@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-9436-2621>

***Анотація.** У запропонованій статті, через призму авторського аналізу а також завдяки систематизації низки інформаційних джерел та літератури аналізується процес виникнення і розгортання конфлікту між керівництвами Югославії та СРСР наприкінці 40-х рр. XX ст. Дві держави, які в перші післявоєнні роки були очевидними союзниками і разом будували комуністичні суспільства схожими методами, в результаті на певний період стали противниками. Кульмінацією була загроза відкритого протистояння, а також унікальний випадок, коли комуністична держава – Югославія була союзником капіталістичних держав.*

***Ключові слова:** Йосип Броз Тіто, Йосип Сталін, Едвард Кардель, СФРЮ, КПЮ, Югославія, СРСР, Радянський Союз, конфлікт.*

Постановка проблеми. Уже наприкінці Другої світової війни стало очевидним, що комуністичний рух є домінуючим на території Югославії і саме він отримає владу в країні. У Західних держав не було жодних сумнівів що Югославія стане одним з сателітів СРСР. Окрім того в перші повоєнні роки саме СФРЮ була однією з найбільш активних прихильників «сталінських» методів комуністичного будівництва. Однак вже через кілька років між цими державами розгорнувся спочатку непомітний, а згодом відкритий конфлікт. Причини розгортання протистояння криються в різних баченнях щодо союзницьких відносин – бажанні Югославії, під керівництвом Йосипа Броз Тіто, проводити більш незалежну зовнішню політику, та амбіціями сталінського СРСР визначати напрям діяльності країн «народної демократії», зважаючи на свій економічний, політичний та військовий потенціал, а також бачення своєї домінуючої ролі в соціалістичному світі.

Метою статті є аналіз виникнення та розгортання конфлікту між керівництвами СФРЮ та СРСР наприкінці 40-х рр. XX ст.

Історіографічний огляд. Дослідженням цієї проблеми займалися представники південнослов'янських країн, в першу чергу Сербії (О. Животич). Зацікавленість до означеної тематики також простежується серед американських (Д. Ларсон) та швейцарських науковців (Й. Перович).

Виклад основного матеріалу. Наприкінці Другої світової війни Комуністична Партія Югославії стала основним крилом визвольного руху в країні. Особливістю політики її керівництва в той період було намагання надати антигітлерівській боротьбі вже на початковому етапі комуністичну орієнтацію, ввести в практику елементи класового, а також радикально-революційного

характеру, який згодом в літературі буде виділятися як «лівий ухил» [Аникеев, 2020, с. 3].

Однією з характерних ознак відносин між СРСР і Югославією в перші післявоєнні роки була єдність соціально-політичних цілей режиму, який існував в СРСР та комуністичних партій, які прийшли до влади у Східній Європі, а також схожість бачення щодо шляхів і методів досягнення цих цілей. В Москві розуміли, що комуністи Югославії реалізують головне завдання, яке стоїть перед компартіями в Європі та в світі, і яке було попередньо оголошене Комінтерном – завоювання влади. Саме на основі цієї установки будувались відносини між СРСР та КПЮ і її керівництвом на завершальному етапі війни. Окрім того, КПЮ була серед східноєвропейських компартій однією з найрадикальніших, яка найбільше тяжіла до тодішнього радянського зразка. Досвід настільки радикального шляху, яким югославські комуністи прийшли до влади, до того ж досвід успішний, коли вони раніше за компартії більшості інших східноєвропейських країн встановили свою абсолютну монополію в управлінні державою і суспільством, вкрай радикалізував всю політичну лінію КПЮ в перші роки, надав їй найбільш виражені «сталіністські» риси, що виявилось і у внутрішній, і у зовнішній політиці.

Варто зазначити, що незважаючи на те, що відкритих рис конфлікт набув у 1948 р., перші елементи критики керівництва Югославії виникли ще до нього. Незадовго до створення Інформбюро, в кінці серпня 1947 р., в аналітичній записці, підготованій у Відділі зовнішньої політики ЦК ВКП(б) і присвяченій стану справ в компартіях східноєвропейських країн, на адрес югославської компартії, яка получила багато схвальних відгуків, були додані деякі зауваження.

Перший з цих пунктів стосувався того, що югославське керівництво, яке енергійно претендувало на Триєст та прилеглу область, які до того належали Італії, висловлювало невдоволеність, коли СРСР, який загалом підтримував югославські вимоги, але через можливість конфлікту з Заходом, йшов на компроміси, небажані з югославської точки зору.

Другий пункт зауважень стосувався елементів югославської зовнішньої політики – прагнення поставити КПЮ у становище своєрідної керівної партії на Балканах. Такі ідеї суперечили ієрархічній моделі «табору», яку відстоював Кремль, з одним центром у Москві. Наприклад, це стосувалось різних югославських демаршів наприкінці 1946 р., у тому числі й публічно в пресі, щодо болгарського керівництва у зв'язку з тим, що в опублікованому проекті конституції Болгарії не згадувалося про македонців як національну меншість. Позиція Белграда була пов'язана з його прагненням до того, щоб болгарська частина Македонії була приєднана до югославської частини, яка мала статус республіки у складі федеративної Югославії. Інший момент, зазначений у радянській записці, стосувався прагнення Белграда до об'єднання Албанії з Югославією. У зв'язку з цим у записці робився як основний висновок про югославську протидію розвитку радянсько-албанських контактів: «Керівники югославської компартії дуже ревно ставляться до того, що Албанія прагне мати безпосередні зв'язки з Радянським Союзом. На їхню думку, Албанія повинна мати зв'язки із Радянським Союзом лише через югославський уряд» [Zapisnici sa sednica politbiroa Centralnog komiteta KPJ: (11 jun 1945 – 7 jul 1948), 1995, с. 92-93].

Ще раніше, серйозним сигналом до ескалації відносин стала заява керівника Югославії, Йосипа Броз Тіто, весною 1945 р. на виступі в Любляні, в якій йшлося про те, що югославська компартія виступає проти післявоєнного розподілу сфер впливу на Балканах, маючи на увазі таємний радянсько-британський договір від жовтня 1944 р.

Реакція Москви на ці слова Тіто була стрімкою. Через кілька днів замісник міністра закордонних справ А. Вишинський направив радянському послу в Белграді І. Садчикову лист з проханням пояснити, що мав на увазі Тіто, коли говорив про «оплату чужих рахунків», «розмінну монету», та «політику сфер впливу».

Заступника голови уряду югославії Е. Кардель заявив, що Тіто мав на увазі «англо-американців та італійців», а під політичною сферою впливу – «політику англійців в Югославії». Він підкреслив, що фраза про сфери впливу не відноситься до Радянського Союзу. Він також додав, що «формулою нашої незалежності був і залишається союз і опора на Радянський Союз». Таким чином, Москва спробувала «провчити» Тіто за формулювання, що мали з точки зору радянського керівництва некоректний і навіть антирадянський характер. Всього за місяць до цієї події між двома країнами було укладено Договір про дружбу та взаємодопомогу, що давало СРСР, як там вважали, додаткове право на авторитарний підхід до двосторонніх відносин [Аникеев, 2020, с. 4-5].

У радянських верхах були дуже чутливі до всього, що вбачали небезпеку порушення ієрархії. Саме напередодні того, як було складено названі вище записки, Сталін гостро відреагував на заяву урядів Болгарії та Югославії від 1 серпня 1947 р. (яка з'явилася всупереч радянській забороні) про те, що вони підготували і погоджували договір про дружбу, співпрацю та взаємодопомогу. Тіто сповістив Москву про плани підписання цього договору через посла СРСР, а керівник Болгарії Георгій Димитров телеграмою Сталіну [Radelić, 1999, с. 185]. Однак в Кремлі вважала за необхідне почекати з цим до ухвалення мирного договору між СРСР та Болгарією. І хоча підписання відбулось у лютому 1947 р., він ще не був ратифікований. Тому Сталін 5 липня відповів Димитрову, що підписання болгаро-югославського договору слід відкласти до набуття чинності мирного договору [Radelić, 1999, с. 194].

Про теоретичні відхилення в КПЮ, критику його керівництвом радянського досвіду та ставлення ВКП(б) до східноєвропейських компартій передавали радянським дипломатам також і їхні довірені особи з найближчого оточення Тіто, такі як С. Жуєвич. Все це вказувало, як вважали у Кремлі, на поступову трансформацію поглядів югославського керівництва у бік пріоритету національних інтересів на шкоду «спільним» інтересам соціалістичного табору, які, як вважали в Москві, полягали в необхідності консолідації перед лицем західного імперіалізму.

Націоналізм повинен був неминуче, на думку радянських теоретиків, привести Тіто та його партію до відмови від єдиної скоординованої політики, яку проводили країни радянського блоку на чолі з СРСР, і зблизити Югославію з капіталістичним світом. У резолюції Комінформу, прийнятій в Бухаресті в червні 1948 р., стверджувалося, що югославське керівництво вважає, що «шляхом низки поступок імперіалістичним державам» воно зможе набутися їхньої прихильності, «домовитися з ними про незалежність Югославії і поступово прищепити югославським народам орієнтацію на капіталізм». У документі констатувалося, що

причини подібних дій полягали в слідуванні «відомій буржуазно-капіталістичній тезі», згідно з якою «капіталістичні держави становлять меншу небезпеку для незалежності Югославії, ніж СРСР» [Адибеков, 1998, с. 460].

Наведений фрагмент з резолюції Інформбюро 1948 р., в якій йдеться про орієнтацію керівництва Югославії на зближення з капіталістичними країнами, свідчить про те, що в апараті ЦК на той час на основі низки фактів і спостережень склалося саме таке уявлення про політику керівництва КПЮ, що суперечило настановам Кремля на зміцнення єдиного соціалістичного фронту у боротьбі проти імперіалізму.

Також Тіто намагався узгодити з британцями питання звільнення югославських військовополонених з британських таборів на австрійській території, через що підтримував зв'язок з англійськими посадовцями. Не виключено, що такі контакти і на такому рівні могли стати додатковим фактором, що сприяв виникненню конфлікту 1948 р. Як повідомив британському послу Ч. Піку югославський заступник міністра закордонних справ В. Велебіт, який регулярно з ним спілкувався і якого Сталін після початку конфлікту з Югославією неодноразово називав «англійським шпигуном», перелічені епізоди в югославсько-британських відносинах 1947 р. викликали «сильне невдоволення радянського керівництва» [The National Archives. Kew. Foreign Office, 371/95489].

Водночас відносини Югославії із Західними державами у перші повоєнні роки не можна було назвати позитивними. США та їх союзники різко критикували процес згортання демократичних інституцій у Югославії, непропорційне посилення впливу комуністів у політичному та суспільному житті країни. Контакти із Заходом у всіх сферах помітно скоротилися, а відносини зі США в 1946 р., після того як югослави збили два американські літаки, що порушили кордон, навіть загострилися. Але, як бачимо, відносини з Великобританією, принаймні частково, були винятком.

З боку ж Югославів викликала стурбованість встановлення безпосередніх радянсько-албанських зв'язків, що зростала після візиту до Москви в липні 1947 р. голови компартії (КПА) і уряду Албанії Енвера Ходжі і наступного за ним по рангу в албанському керівництві К. Дзодзе. Впливовий член Політбюро ЦК КПА, міністр економіки М. Спіру, звинувачений Белградом у листопаді 1947 р. у саботажі економічного співробітництва з Югославією, підтримував особливі контакти з радянськими представниками в Тирані. Югослави намагалися отримати згоду на відкликання радянських фахівців з Албанії та на заходи щодо посилення там переважної ролі Югославії. Окрім того, з метою збільшити свій вплив в Албанії, Югославія, під приводом небезпеки вторгнення з Греції, намагалась розмістити там свої військові частини.

У відповідь Сталін запропонував югославам надіслати до Москви Джиласа чи когось іншого, обізнаного про становище в Албанії. У середині січня 1948 р. Джиласу на зустрічі зі Сталіним, Молотовим та Ждановим було висловлено радянську згоду на те, щоб розвиток Албанії був повністю пов'язаний з Югославією, аж до об'єднання, а діяльність радянських військових та економічних радників в Албанії погоджувалася з югославами. Але, як і на зустрічі з Тіто у травні 1946 р., Сталін заявив про необхідність не поспішати з формальним об'єднанням Албанії з Югославією, а почекати відповідного моменту. 10 лютого 1948 р. на нараді у Сталіна (присутні також Молотов, Жданов, Маленков, секретар ЦК ВКП(б)

М. А. Суслов, а також заступник міністра закордонних справ В. А. Зорін) з болгарською та югославською делегаціями, які очолювалися, відповідно, Димитровим і Карделем, була озвучена жорстка критика радянським керівництвом болгар та югославів за несанкціоновані Москвою оголошення про болгаро-югославський договір у серпні 1947 р., заяву Димитрова про федерацію у Східній Європі та за спробу введення югославської дивізії до Албанії. Критика цих дій аргументувалася їхньою помилковістю з погляду напружених відносин із Заходом, але основний пафос критики полягав у неприпустимості таких кроків без відома Кремля.

На цій нараді Сталін рішуче підтвердив заборону розміщення югославських військ в Албанії. Він прозоро натякнув на свою підозру, що югослави бояться росіян в Албанії і через це поспішають запровадити туди війська. З одного боку, знову застерігаючи проти поспішності у питанні об'єднання Албанії з Югославією, а з іншого – різко розкритикувавши висловлену Димитровим ідею про майбутню федерацію всіх східноєвропейських країн, Сталін несподівано висловився про можливість створення в цьому регіоні трьох федерацій – польсько-чехословацької, румуно-угорської та югославо-болгаро-албанської. Але щодо перших двох він не згадував жодних термінів і найпершим завданням назвав лише третю. Причому наполягав, щоб невідкладно починати з федерування Югославії та Болгарії, до яких потім приєдналася б Албанія. Фактично цей задум виявлявся протипагою, по-перше, ідеї Димитрова про спільну східноєвропейську федерацію, по-друге, настільки бажаному для Белграда об'єднанню з Албанією. Югославія замість фактичного поглинання Албанії сама виявлялася лише однією з трьох членів запропонованої Сталінін федерації.

На засіданні Політбюро ЦК КПЮ 19 лютого, де звітувала югославська делегація, що повернулася з Москви, було вирішено не погоджуватися на федерацію з Болгарією. Це було підтверджено на розширеному засіданні політбюро 1 березня, де формулювався висновок, що через особливий радянський вплив у Болгарії, федерація з нею може стати засобом небажаного контролю над Югославією. На цьому ж засіданні було підтверджено курс на подальше відстоювання домінуючих позицій Югославії в Албанії. Таким чином, Югославія, яка до того, як правило, підпорядковувалася ієрархії відносин усередині «соціалістичного табору», цього разу, виходячи зі своїх конкретних інтересів, стала діяти всупереч радянським вказівкам.

Також на тому ж засіданні було підсумовано, що СРСР не хоче зважати на інтереси Югославії, як і інших «народних демократій», прагне нав'язати їм свої цілі, чинить на них тиск. Як приклад такого тиску розцінювалося зокрема те, що з кінця січня – початку лютого 1948 р. радянською стороною, всупереч початковим обіцянкам, відбулось гальмуватися вирішення питань щодо нових радянських поставок озброєнь для югославської армії та подальшого розвитку торговельно-економічного співробітництва. На засіданні було вирішено орієнтуватися у розвитку економіки та зміцненні армії на власні сили.

У Москві оцінки югославської внутрішньої політики та зовнішньополітичних кроків починаючи з весни 1948 р. варіювалися в рамках кількох пропагандистських шаблонів, що послідовно виникали і поширювалися. 18 березня 1948 р. у Відділі зовнішньої політики (ОВП) ЦК ВКП(б) з'явилася довідка про КПЮ, яка відзначила

початок нового антиюгославського курсу, – «Про антимарксистські настанови керівників компартії Югославії у питаннях зовнішньої та внутрішньої політики». У довідці, що складається з п'яти обвинувальних пунктів, йшлося про зневагу КПЮ до марксистської теорії, переоцінку досягнень у розвитку Югославії на шляху до соціалізму і, головне, про ігнорування Радянського Союзу як вирішальну силу «табору демократії та соціалізму». У довідці констатувалося, що лідери югославської компартії не є марксистами, «припускаються серйозних політичних помилок, які виражаються в недобррозичливому ставленні до Радянського Союзу та братських компартій. Ці помилки перетворюють їх на агентів буржуазії у проведенні внутрішньої та зовнішньої політики країни, що несе за собою великі небезпеки для подальшого розвитку та побудови соціалізму в Югославії». Також з боку СРСР було прийнято рішення про вивід з Югославії цивільних та військових спеціалістів [Архив Југославије, ф. 836, I-3-b/613].

Водночас слід зазначити, що величезні успіхи югославської компартії та Тіто щодо консолідації зусиль у боротьбі проти окупантів, а також противників у громадянській війні створили умови для формування у югославського керівництва специфічного морально-психологічного комплексу переваги в рамках Руху Опору на Балканах, а також уявлення про особливу роль югославської компартії в системі європейських комуністичних партій: югослави розглядали свою партію як другу після ВКП(б) і в чомусь не поступалася їй. Ця обставина не могла не вплинути і на сприйняття і переоцінку югославським керівництвом характеру відносин з Москвою, що чітко виявилось в 1948 р. як реакція на несправедливі звинувачення радянської сторони.

Конфлікт, що виник на початку 1948 р. після відкликання радянських спеціалістів з Югославії та подальшого листування між радянським і югославським керівництвом, до кінця року став набувати незворотного характеру. Умова, яку Кремль поставив Тіто: погодитися з усіма звинуваченнями і приїхати з покайням до Москви, була відкинута югославами. Тіто, знаючи, як небезпечно грати з Кремлем за його правилами, запрошував радянську сторону до Белграда для того, щоб тут на місці вирішити розбіжності. Але Сталін вирішив йти далі з розрахунку «зламати» Тіто і ліквідувати вірус інакомислення в соціалістичному блоці. Була обрана багатовекторна тактика боротьби з югославської схизмою.

На новому витку конфлікту радянська сторона намагалася критикувати будь-які дії Югославії на міжнародній арені і перестала підтримувати її вимоги на конференціях з мирного врегулювання. Ця позиція радянського уряду стосувалася, зокрема, територіальних вимог Югославії щодо Каринтії, а також репарацій, які вона розраховувала отримати від Австрії. У Москві заявили, що ці питання цілком перебувають у компетенції югославського уряду [Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. Т. I. 1944 – 1948 pp., 1997, с. 391-392]. В одній із радянських нот говорилося, що «проблема Словенської Каринтії штучно нагнітається югославським урядом для найбільш агресивних імперіалістичних кіл Англії, США, Франції, зацікавлених у підтримці ворожих Радянському Союзу настроїв і військової істерії». У цьому випадку, як наголошувалося, югославський уряд виступав «як ворог і противник Радянського Союзу як агентура іноземних імперіалістичних кіл». Нота завершувалася наступною

фразою: «Радянські люди та радянська громадськість відносять югославський уряд до розряду злісних дезертирів».

Повстанський рух у Греції, розгорнутий комуністами в 1946 р. за підтримки Москви, через два роки, до кінця 1948 р., став зазнавати поразок, повстанці почали залишати завойовані раніше території на півночі країни. Позиція югославського керівництва щодо грецької компартії (КПГ), яка підтримала резолюцію Інформбюро, до весни 1949 р. радикально змінилася. Моральна, а головне, матеріальна та військова підтримка грецької компартії та її збройних формувань була припинена, що викликало протести як КПГ, так і Кремля. В умовах поразки комуністів у Греції, завданням югославського керівництва було врятувати ту частину грецьких партизанів, які відносили себе до етнічних слов'ян – егейських македонців, дозволивши їм емігрувати на югославську територію. Ці заходи викликали гнівну реакцію Москви, яка прагнула виставити позицію югославів як зрадницьку, що йде врозріз з цілями та завданнями політики СРСР.

18 травня на ім'я Тіто було надіслано листа з пропозицією ЦК ВКП(б) скликати в першій половині червня, приблизно 8-10 червня, Інформбюро дев'яти компартій для обговорення питання про становище у компартії Югославії. Проведення засідання планувалося в одній із південних областей України. Такі ж листи Москва розіслала керівникам інших партій Комінформу. Також згоду з радянськими звинуваченнями лідерів КПЮ висловили і західноєвропейські члени Комінформу – компартії Франції та Італії.

Тіто у відповіді Сулову підтвердив відмову КПЮ від обговорення конфлікту Комінформом. Згодом його повідомили, що засідання відбудеться в будь-якому випадку, а «відмова від явки на Інформбюро означає, що ЦК КПЮ став на шлях відколу від єдиного соціалістичного фронту народних демократій із Радянським Союзом», на шлях «зради справи міжнародної солідарності трудящих» [Уставотворни одбори Савезне скупштине и Скупштине народа, 10 децембар 1945 – 4 јануар 1946].

Тіто сказав, що югослави могли б обговорити питання про деякі можливі помилки з радянськими представниками конфіденційно, але оскільки Москва зробила це питання надбанням інших компартій – членів Комінформу, будь-яке обговорення стає неприйнятним.

Наступним етапом у розвитку радянсько-югославського конфлікту став сфабрикований радянськими спецслужбами процес над угорським міністром Ласло Райком. У вересні 1949 р. в Угорщині на суді він був звинувачений у шпигунстві на користь США і «тітовської Югославії» і через місяць страчений. Саме на цьому суді Тіто та інші югославські керівники були оголошені провокаторами та агентами розвідок «імперіалістичних» держав.

29 вересня Москва заявила про припинення дії Договору про дружбу, взаємну допомогу та повоєнну співпрацю з Югославією [Советско-югославские отношения. 1945 – 1956, 2010, с. 461-462].

Тіто, стурбований ситуацією посилення протистояння з Москвою та її сателітами, в телеграмі від 25 вересня Е. Карделю, який перебував у США на сесії ООН, оцінював процес у Будапешті як ворожий удар проти Югославії і вказував на необхідність вжити заходів, щоб дати відсіч цьому «найбільшому обману росіян». У серпні та вересні в політбюро ЦК КПЮ обговорювалося питання про можливий

виступ югославської делегації в ООН з критикою радянської політики щодо Югославії [Архів Югославіє, ф. 836, I-3-b/613, арк. 3-4].

Після появи 29 листопада 1949 р. третьої резолюції Інформбюро, яка оголосила, що югославська компартія перебуває «у владі вбивць і шпигунів», югославське керівництво змушене було остаточно зробити вибір між подальшою орієнтацією на СРСР та країни «народної демократії», які фактично вигнали Югославію зі свого «табору», та поступовою нормалізацією всього комплексу відносин із західними державами, насамперед із США. Зближення із Заходом було необхідним, перш за все, з економічних причин, але також і як еventуальна гарантія від агресії зі сходу, що не виключалося Белградом аж до березня 1953 р.

25 жовтня Москва, посилаючись на матеріали процесу у справі Л. Райка, оголосила персоною нон грата югославського посла СРСР К. Мразовича [Советско-югославские отношения. 1945 – 1956, 2010, с. 471]. На початку жовтня міністр внутрішніх справ Югославії А. Ранкович писав Е. Карделю до Нью-Йорка про пересування військ сателітів на східному кордоні, військовий психоз у Болгарії, перебіжчиків звідти, особливу активність угорців у закиданні шпигунів та пропагандистської літератури до Югославії. Ще через кілька днів А. Ранкович надіслав чергову телеграму Карделю, в якій передавав вказівку Тіто про обережне маневрування в ООН та розповідав про розвиток ситуації в країнах «народної демократії» після процесу у справі Райка. Він повідомляв, що в Албанії посилюються чутки про швидке приєднання до неї Косова, що Е. Ходжа навіть заявляє про це на мітингах. У телеграмі також йшлося про закриті партзбори в Угорщині, Болгарії та Румунії, на яких йшлося про швидкий «розрахунок» з Югославією та виправлення кордонів. Ранкович зазначав, що остеронь стоїть Чехословаччина, яка чинить опір тиску Москви [Архів Югославіє, ф. 836, I-3-b/613, арк. 1-2].

Одним із інструментів боротьби з югославським керівництвом мав стати центр югославської політичної еміграції, який планувалося організувати в Москві, об'єднавши на першому етапі «радянську» частину еміграції. Було ухвалено рішення розпочати видання в СРСР емігрантської газети, навколо якої об'єдналася б вся югославська політеміграція. Робота з реалізації проекту велася у ЦК та узгоджувалася зі Сталіним. Будувалися також плани створення альтернативної компартії та підготовки для неї керівних кадрів [Архів Югославіє, ф. 836, I-3-b/613, арк. 41-53].

Продовжуючи виступати на міжнародній арені разом із його колишніми співрозмовниками з «соціалістичного табору», югославський комуністичний режим вжив у країні рішучі заходи придушення тих, хто виступав чи підозрювався як прибічник резолюції Комінформу. Їх позбавляли посад, виключали з партії, заарештовували. За даними, свого часу офіційно опублікованою в Югославії комуністичною владою, всього в період радянсько-югославського конфлікту за резолюцію Комінформу висловилося у тій чи іншій формі понад 55 тис. комуністів (КПЮ налічувала тоді майже 520 тис. членів). Понад 16 тис. було репресовано: заарештовано, заслано [Митровић, Селинић, 2009, с. 31-32].

Натомість у своїй відсічі радянсько-комінформівській політичній атаці югославська комуністична влада отримала, безсумнівно, дуже значну підтримку в лавах КПЮ і серед населення Югославії. Тож якщо Кремль спочатку мав насправді

якісь розрахунки на організацію скільки-небудь помітного антититівського руху всередині Югославії, то дуже скоро стало очевидним, що жодних перспектив у цьому сенсі не проглядається.

Крок за кроком розпочалася і переорієнтація югославської зовнішньої політики у бік поступового відходу від того конфронтаційного курсу, який у перші повоєнні роки проводився разом із усім «соціалістичним табором» у відносинах із Заходом. Однак, вживаючи ці заходи протистояння тиску радянського блоку, югославське керівництво було особливо стурбоване тим, щоб не опинитися на міжнародній арені в ролі спільника західних держав, який виступає в одному таборі з ними проти СРСР та інших соціалістичних країн. Цю проблему спеціально обговорювало, зокрема, Політбюро ЦК КПЮ у серпні-вересні 1949 р., плануючи подальші дипломатичні та оборонні зусилля перед загрозою прямої збройної агресії з боку радянського блоку [Митровић, Селинић, 2009, с. 37-39].

Висновки. Розгляд югославського питання на нарадах Комінформу відображав ті напружені зусилля, які до осені 1949 р. робило радянське керівництво з нарощування «холодної війни» проти непокірного югославського режиму. Прецедент Югославії, яка дозволила собі не підкорятися радянському диктату, був вкрай небезпечний в очах Кремля, який прагнув зміцнення ієрархічної дисципліни в радянському блоці та міжнародному комуністичному русі. Нагнітання антиюгославської істерії використовувалося і як засіб превентивного припинення будь-якої незгоди з Москвою серед керівників компартій та країн «народної демократії». А сама ідея звинуватити югославське керівництво в тому, що в його складі є агенти західних спецслужб, виникла ще на другій нараді Комінформу.

У результаті до кінця 1949 р. склалося нове становище Югославії щодо блоків біполярного світу, що протистояли. Виникла небачена до того часу і парадоксальна ситуація, коли країна з комуністичним правлінням фактично виявилася ніби по інший бік барикад холодної війни: інші комуністичні режими на чолі з СРСР, вчорашні союзники Югославії за радянським блоком, виступили щодо неї як вороги. Вона стала розглядатися ними як один чи не з головних супротивників у холодній війні, перетворилася на об'єкт запеклої пропагандистської атаки, економічної блокади, а потім перед нею розпочала поставати і перспектива загрози підливних і навіть силових дій з їхнього боку, аж до можливості вторгнення. Водночас у її вимушеному протистоянні тиску та небезпеці з боку радянського блоку вона поступово опинялася в ситуації, коли її колишні супротивники із західного табору об'єктивно грали роль фактора, що сприяв стримуванню загрози, яка почала виходити від колишніх комуністичних союзників югославського режиму.

Список використаних джерел та літератури

- Адибеков, Г. М., 1998. *Заседания Коминформу*, Москва.
- Аникеев, А. С., 2020. Кремль и политика Югославии в годы Советско-Югославского конфликта. 1948 – 1953 гг., *Славянский мир в третьем тысячелетии*, 3.
- Архив Югославије.
- Восточная Европа в документах российских архивов. 1944 – 1953 гг. Т. I. 1944 – 1948 гг., 1997, Москва.
- Митровић М., Селинић С., 2009. Југословенска информбировска емиграција у источно-европским земљама, 1948 – 1964, *Токови историје*, 1-2.
- Советско-югославские отношения. 1945 – 1956, 2010. Новосибирск.

Уставотворни одбори Савезне скупштине и Скупштине народа. 10 децембар 1945 – 4 јануар 1946.

Radelić, Z., 1999. *Božidar Magovac: S Radićem između Mačeka i Hebranga*, Zagreb.

The National Archives. Kew. Foreign Office.

Zapisnici sa sednica politbiroa Centralnog komiteta KPJ: (11 jun 1945 – 7 jul 1948), 1995. Beograd.

References

Adibekov, G. M., 1998. *Zasedaniya Kominformu [Sessions of the Cominform]*, Moscow. [in Russian].

Anikeev, A. S., 2020. Kreml i politika Jugoslavii v gody Sovetsko-Yugoslavskogo konflikta. 1948 – 1953 gg. [The Kremlin and the politics of Yugoslavia in the years of the Soviet-Yugoslav conflict. 1948 – 1953], *Slavyanskij mir v tretem tysyacheletii*, 3. [in Russian].

Arhiv Jugoslavije [Archives of Yugoslavia].

Mitrović M., Selinić S., 2009. Jugoslovenska informbirovska emigracija u istočno-evropskim zemljama, 1948 – 1964 [Yugoslav information bureau emigration to Eastern European countries, 1948 – 1964], *Tokovi istorije*, 1-2 [in Serbian].

Radelić, Z., 1999. *Božidar Magovac: S Radićem između Mačeka i Hebranga [Božidar Magovac: With Radić between Maček and Hebrang]*, Zagreb. [in Croatian].

Sovetsko-yugoslavskie otnosheniya. 1945 – 1956, 2010. Novosibirsk. [in Russian].

The National Archives. Kew. Foreign Office.

Ustavotvorni odbori Savezne skupštine i Skupštine naroda. 10 decembar 1945 – 4 januar 1946. [in Serbian].

Vostochnaya Evropa v dokumentah rosijskih arhivov. 1944 – 1953 gg. T. I. 1944 – 1948 rr., 1997, Moscow. [in Russian].

Zapisnici sa sednica politbiroa Centralnog komiteta KPJ: (11 jun 1945 – 7 jul 1948), 1995. Beograd. [in Serbian].

THE CONFLICT BETWEEN THE LEADERSHIPS OF YUGOSLAVIA AND THE SOVIET UNION IN THE LATE 40S OF THE XX CENTURY

Oleh Martyniak

Student,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

Abstract. In the proposed article, through the prism of the author's analysis and thanks to the systematization of a number of information sources and literature, the process of the emergence and development of the conflict between the leadership of Yugoslavia and the USSR at the end of the 40s of the 20th century is analyzed. The two states, which in the first post-war years were obvious allies and together built communist societies using similar methods, eventually became adversaries for a certain period. The culmination was the threat of open confrontation, as well as the unique case when the communist state – Yugoslavia was allied with the capitalist states.

Key words: Joseph Broz Tito, Joseph Stalin, Edvard Kardel, SFRY, Communist Party of Yugoslavia, Yugoslavia, USSR, Soviet Union, conflict.